

Medrese ve İlahiyat Kavşagında
İSLÂMÎ İLİMLER
(Uluslararası Sempozyum)

المؤتمر الدولي للعلوم الإسلامية بين المدارس الإسلامية التقليدية
والكليات الحديثة المعاصرة

Islamic Sciences at the Crossroad of Madrasah and Theology
(International Symposium)

29 Haziran - 1 Temmuz 2012
29 June – 1 July 2012

2. Cilt

Editör
Yrd. Doç. Dr. İsmail NARİN

Bingöl Üniversitesi Yayınları
2013

Mardin ve İlçelerinde Hâmidiyye Medreseleri

Muhammet Sadık HAMİDİ¹

Giriş

Allah'a hamd, Resulü Muhammed'e ve ehl-i beytine salat ve selam olsun.

Hamidiye Medreselerinin Tarihi

Hâmidiyye Medreselerinin tesisi 1260/1844 yılına kadar uzanmaktadır. Bu medreseler 1980 yılına kadar faaliyetlerini devam ettirmiştir. Hâmidiyye medreselerinde eğitim, Siirt, Tillo, Zokeyd, Bitlis, Hizan, Norşin medreselerinde olduğu gibi, ilim tedrisatı yanında Nakşebendi tarikatı (tasavvufi irşad) faaliyetleri ile beraber yürütülmüştür. Bunun sebebi, Kadiri ve Nakşi tarikatlarının müridlerinin hep âlim kişiler olmasıdır. Özellikle Nakşebendi tarikatının Halidiyye kolunun bütün medrese ve tekkelerinde yukarıda işaret ettiğimiz gibi, ilim ve tasavvuf tedrisatı beraber yürütülmüştür. Bunun en önemli amillerden birisi, bu tarikatı Hindistan'dan memleketimize getiren Şeyh Halid es-Süleymani veya Mevlana Halid-i Bağdadî diye meşhur olan zatın kendisinin bir medrese üstadı oluşundandır. Meşhur müfessir Alûsî'nin mantık hocası olduğunu söylememiz bunun bir delilidir.

Şeyh Hamid'in Babası Seyyid Abdullah

Şeyh Hamid'i iyi tanıyabilmek için, babasının hayatını az da olsa bilmemiz gerekir. Çünkü babası ilk hocasıdır ve yetişmesinde büyük tesiri olmuştur. Babası Seyyid Abdullah'ın doğumunu tespit edemedim. Ancak Şeyh Hamid'in büyük oğlu Şeyh İbrahim, Nakşebendi tarikatına dair telif ettiği "*ez-Zehiretu'l-vehbiyye fi't-Ta-*

1 Dr., [mshamidi@hotmail.com].

rikati'n-Nakşebendiyye'' adlı kitabında dedesi için şunları yazmıştır:² ''Siirt'te doğmuştur. Gençliğinden beri Muallak Camii olarak da bilinen Siirt Ulu Camii imamı ve vaizi olarak tayin edilmişti. İmamlık, vaizlik ve müderrislik vazifeleri Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye beraati ile kendisine verilmişti. Vefatından sonra bu görevler babamız olan, oğlu Şeyh Hamid'e intikal etmiştir. Seyyid Abdullah bülûğ çağına gelince babası Seyyid Mirza onu (Tillo'da mukim) meşhur âlim Erzurumlu İbrahim Hakkı Efendiye götürmüş, vefatına kadar onun ders halkasına devam etmiştir. İbrahim Hakkı'nın vefatından sonra, 1215/1800 yılında Şeyh Abdulkadir Geylânî'nin kabrini ziyaret maksadı ile Bağdat'a gitmiş, oradaki âlimlerden ders alarak feyz almıştır. Bilhassa Bağdat Nakibu'l-Eşraf-ı Seyyid Feyzullah el-Kadirî'nin oğlu Seyyid Şeyh Abdurrahman el-Kadirî'den Kadiri tarikatı icazetini almıştır. Bağdat ve Musul'da bir sene kalmış, sonra Siirt'e dönmüştür. Seyyid Abdullah yedi defa hacetmiştir. Yedinci hacını ifa ettikten sonra Mekke'den Medine'ye dönerken yolda hastalanmış ve 1237/1822 yılında Yenbu'da vefat etmiştir.''

BİRİNCİ BÖLÜM

Şeyh Hamid'in Tesis Ettiği Medreselerin Bulunduğu Yerler

a-Mardin Medresesi

Bu medrese evinin tam karşısında, kendisi için inşa edilen Hamidiyye Camii'nin yanındaki hücredir. Ayrıca Ulu Cami ve Reyhaniyye camiinde de dersler vermiştir.

Bu medresedeki ders faaliyeti daha sonra ikinci oğlu Şeyh Abdullah ve beşinci oğlu Şeyh Abdurrahman tarafından devam ettirilmiştir.

Hamidiyye Medreselerinin Müessisi Olan Şeyh Hamid³

Şeyh Hamid seyyid'tir, soyu Hz. Hüseyin (radiyallâhu anhu)'ya dayanmaktadır. Neseb silsilesi şöyledir:⁴

- 2 İbrahim el-Hâmîdî, *Zehiretu'l-vehbiyye fi't-Tarikatî'n-Nakşebendiyye*, s. 84-85; Muhammed Ali el-Hamidî, *Feyzu'l-meliki'l-vâhid fi menakib es-Seyyid Şeyh Hâmîd*, s. 175-178.
- 3 İbrahim el-Hâmîdî, *Zehiretu'l-vehbiyye*, s. 86-87; Abdulhalîm b. Musa el-Mardinî, *eş-Şeceretü'd-dürriyye fi menakibi's-Sadeti'l-Hamidiyye*, s. 89-147; Muhammed Ali el-Hâmîdî, *Cevahir el-yakutiyye ala er-Risaleti'z-zehebiyye fi akaidi Ehli's-Sünneti ve'l-Cemaati'l-Muhammediyye*, s. 33-40; Muhammed Ali el-Hamidî, *Feyzu'l-meliki'l-vâhid*, s. 178-385.
- 4 Abdulhalîm b. Musa el-Mardinî, *eş-Şeceretü'd-dürriyye*, s. 105-108, 230-241; Muhammed Ali el-Hamidî, *Feyzu'l-meliki'l-vâhid*, s. 214-234; Ali Abdulkerîm el-Fedîl, *el-Ağsân fi neseb el-Adnân ve'l-Kahtân*, s. 311; Arif Ahmed Abdulğani, *el-Cevheru's-şeffâf fi ensâb es-sadeti'l-eşraf*, I, 443, II, 965; Beş metre uzunluğunda 1025 h. ve 1283 h. tarihli iki adet neseb şeceresi, ailemizde mahfuz.

Abdullah, Mirza, Muhammed, Ahmed, İbrahim, Musa, İbrahim, Muhammed, Ahmed, Cebrail, Ali, Muhammed, Yusuf, Muhammed, Ubeydullah, Mahmud, Şihabuddin el-Muhtedi, Muhammed, Ali, Müslim, Muhammed, Muhammed, Ubeydullah, Ali, Ubeydullah, Ali, Ubeydullah, Hüseyin el-Asğar, Ali Zeynulabidin, Hüseyin (radiyallahu anhu), Ali b. Ebu Talib (radiyallahu anhu).

Bu neseb, Bağdat Müftüsü "*Râhu'l-Meâni*" tefsirinin müellifi Seyyid Mahmud Alûsî tarafından nazmedilmiştir. Ayrıca Seyyid Muhammed Tahir el-Mai el-Pervari ve Seyyid Hüseyin Fahri el-Muvsilî tarafından da nazmedilmiştir.

Bu manzumeler "*eş-Şeceretu'd-durriyye fi menakibi's-Sadeti'l-Hamidiyye*" ve "*Feyzu'l-meliki'l-vâhid fi menakib es-Seyyid Şeyh Hâmîd*" kitaplarında mevcuttur.⁵

Müfessir Alûsî, "*Neşvetü'ş-şumûl fi's-seferi ila İslambul*" s. 9 ve "*Neşvet'ül-medam fi'l-avdi ila Dâri's-Selâm*" s. 89 adlı seyahatnamelerinde Şeyh Hamid'den sitayişle bahsetmekte, onun için dikkat çekici cümleler kullanmaktadır. Mesela tepit ettiği önemli hususlardan birisini şöyle ifade etmiştir: "Şeyh Hamid Tesbih tanelerini maîşet Ceylanlarını avlamak için mermi yapmayanlardandır."⁶

Şeyh Hamid hicri tarih ile 1217 yılında Muharrem ayının birinde Cuma günü Siirt'te doğmuştur. Bu tarih miladi olarak 3 Mayıs 1802 yılına tekabül etmektedir.

İlk hocası babasıdır. Beş yaşına geldiğinde adet olduğu üzere Kur'an-ı Kerim muallimine gönderilmiş, altı ayda Kur'an-ı Kerim'i hatmetmiştir. Dokuz yaşında babasının yanında hıfzını bitirmiş ve hafız olmuştur. Siirt medresesinin müderrisi Molla Halil Siirdî'den Sarf, Nahiv, Mantık, Vad', İstiare, Adabü'l-Bahs, Münazara, İlmu'l-Kelâm, Usul-i Fıkıh, Hesap, Hendese, Tefsir, Hadis, Fıkıh, Mikât ve Hey'et (astronomi) ilimlerini okumuştur. Bitlis ve Erzurum'a kadar uzanan bir tahsil yolculuğundan sonra, ikmâl-i nüсах ederek Molla Halil Efendiden icazet almıştır.⁷ Babasının 1237/1822 yılında vefatına kadar onun terbiyesinde yetişmiştir. Vefatından sonra babasının uhdesinde olan Ulu Cami İmam-hatibliği ve vaizliği ona verilmiştir. Bu görevlere tayin edildiğinde henüz yirmi yaşındadır.⁸

5 Abdulhalîm b. Musa el-Mardinî, *eş-Şeceretü'd-dürriyye*, s. 105-108, 230-241; Muhammed Ali el-Hamidî, *Feyzu'l-meliki'l-vâhid*, s. 215-234; Alûsî'nin nazmı üzerine İstanbul Üniversitesi İlahiyat fakültesi öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Cemal Abdullah Aydın tarafında İst.Ünv. Edebiyat Fakültesi '*Şarkiyât*' mecmuası sayı XVI-2010 da "Bağdat Müftüsü Mahmud Alûsî'ye (1802-1854) ait bir neseb manzumesi" başlığı ile bir makale neşretmiştir.

6 Mahmud Alusî, *Neşvetü'ş-şumûl fi's-seferi ila İslambul*, s. 9.

7 Muhammed Ali el-Hamidî, *Cevahir el-yakutiyye*, s. 34; Muhammed Ali el-Hamidî, *Feyzu'l-meliki'l-vâhid*, s. 179-180.

8 İbrahim el-Hamidî, *Zehiretu'l-vehbiyye*, s. 85; Muhammed Ali el-Hamidî, *Feyzu'l-meliki'l-vâhid*, s. 178.

Burada dikkat çeken bir hususu belirtmekte fayda görüyoruz. Gerek Şeyh Hamidin ve gerekse oğullarının medreselerinde okuttukları ilimler sadece İslamî ilimler değildir. Matematik (Hesab), Astronomi (Felek), Felsefe (Hikmet), Hendeşe (Mühendislik/ Geometri) Tıp ilmi gibi ilimleri de okumaları ve okutmaları oldukça önemlidir. Kanaatimizce bunun sebebi, bu medresenin İbrahim Hakkı Erzurumî'nin medresesinin devamı olmasıdır. Tetkik etmedim amma, muhtemelen Molla Halil Efendi'de İbrahim Hakkı'dan ders okumuş olabilir.

Şeyh Hamid 1249/1833 yılında bir gurup âlim ile hac yolculuğuna çıkmış, yol emniyeti olmadığından hacca gitme imkanları olmamıştır. Halep'te bir kaç ay kalmış, oradaki âlimlerle tanışma fırsatını bulmuş ve bazılarından icazetler almıştır. Bilahassa o bölgede hayli meşhur olan Şeyh Ebü'l-Vefa el-Halebî'den feyziyab olmuş, kendisine Kadirî ve Halvetî tarikatlarında halifelik icazeti yanında, akli ve nakli ilimlerde, özellikle Hadis rivayeti icazeti vermiştir.⁹

Hacca gidemediğinden Siirt'e dönmüş, ilim neşrine va'z ve irşada devam etmiştir.

Mevlana Halid'in halifelerinden olan Şeyh Halid el-Cezeri'den Nakşebendi halifelliğini aldıktan sonra 1260/1844 yılında şeyhinin emri üzerine Mardin ve yöresini irşad için Mardin'e yerleşmiştir.¹⁰

Burada kırk yılını tedris ve irşad ile geçirdiğinden Mardinî nisbesini almıştır. Mardin'e bağlı önemli merkezlerde medrese ve tekke tesis ederek ilim ve irşad hizmetini beraber yürütmüştür.

Mardine yerleştikten sonra 1264/1847 yılında Hacca gitmek için tekrar yola çıkmış, Mardin eski Müftüsü Muhammed Efendi ona refakat etmiştir. Bu yoculuğunda Urfa, Haleb ve Şam güzergahını takib etmiştir. Şamda büyük âlim şeyh Hasan el-Attâr'ın derslerine devam etmiş ve ondan Hadis rivayetinde dair müselsel hadis icazeti almıştır.¹¹

Ayrıca Şam'daki âlimlerle tanışma, sohbet etme, ilmi musahebe de bulunma fırsatını yakalamıştır. Defalarca meşhur âlim Şeyh Ahmed el-Kuzberî ile bir araya gelmiş bir çok konuda ilmi müzakereler icra etmişlerdir. Şeyh Ahmedin, o yörede

9 Abdulhalîm b. Musa el-Mardinî, *eş-Şeceretü'd-dürriyye*, s. 116; Muhammed Ali el-Hamidî, *Feyzu'l-meliki'l-vâhid*, s. 186.

10 Muhammed Ali el-Hamidî, *Cevahir el-yakutiyye*, s. 35; Muhammed Ali el-Hamidî, *Feyzu'l-meliki'l-vâhid*, s. 189-190.

11 Muhammed Ali el-Hâmidî, *Cevahir el-yakutiyye*, s. 36-37; Muhammed Ali el-Hamidî, *Feyzu'l-meliki'l-vâhid*, s. 210-212.

meşhur olan Buhari, Müslim kitapları icazet ile Hadis rivayetine dair icazeti kendisine varmıştır.

Medine-i Münevvere de Şeyh Yusuf es-Sâvî el-Medenî'nin sohbetinde bulunmuş, ondan da Hadis, Tefsir ve Usul-i Fıkhı rivayetine dair icazetini almıştır.¹²

En büyük üstadlarından birisi allâme muhaddis Şeyh Ahmed el-Kuzberî'dir. Bu zat Şeyh Hamid'e rahmet Hadisi olarak bilinen "Evveliyye" ile müselsel hadisinin icazeti yanında Tefsir, Hadis, Tevhid, Usûl, Âlet ilimleri, İmam Gazalî'nin kitapları Şeyhu'l-ekber Şeyh Muhyî'd-Dîn el-Arabî'nin kitaplarının ve bütün akî ve naklî ilimleri ihtiva eden bir icazet vermiştir.¹³

Şeyh Hâmid 1299/1881 yılında Muharrem ayının birinde Salı günü hicrî tarih ile 82, miladi tarih ile 80 yaşında iken Mardin'de vefat etmiştir. Dikkat çekici bir nokta, doğumu Muharrem ayının birinde olduğu gibi, vefatı da yine Muharrem ayın

12 Şeyh Yusuf es-Sâvî el-Medenî'den aldığı icazetin silsilesi şöyledir: Şeyh Yusuf es-Sâvî, Şeyh Kâmil el-Adevî, Seyyid Muhammed es-Selmûnî, Muhammed ez-Zentî, Hafız Ali el-Echûrî, Şeyh Salim es-Senhûrî, Şeyh Ali es-Sıkt, Şeyh Muhammed ez-Zurkânî, Şemsu'l-İslam eş-Şibrâmlisî, müftî'l-Enâm er-Ramlî, el-Kadî Şeyh Zekerıyya el-Ensârî, el-Alim el-Kemâl ibnu'l-Hümmâ, el-Hafız ibnu Hacer el-Askalânî. İbnu Hacer senedini *Fathu'l-Barî*'nin dibacesinde zikretmiştir. Abdulhâlim b. Musa el-Mardinî, *eş-Şeceretü'd-dürriyye*, s. 121 .

13 Misal olarak "Evveliyye" Hadisinin silsilesini arz edelim:

Şeyh Ahmed el-Kuzberî
 Şeyh Abdurrahman el-Kuzberî
 Şeyh Bedruddîn el-Makdisî
 Şeyh Mustafa Ebu'n-Nasr ed-Dimyâfî
 Şeyh Muhammed b. Ahmed Akiyle
 Şeyh Ahmed b. Muhammed ed-Dimyâfî
 Şeyh Muhammed b. Abdu'Azîz el-Münûffî
 Ebu'l-Hayr b. Musa er-Reşîdî
 Muhammed el-Ensârî
 Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî
 Zeynu'd-Dîn Abdurrahim b. Hüseyin el-İrakî
 Ebu'l-Feth Muhammed b. Muhammed el-Meydumî
 Abdullatîf el-Havanî
 Abdurrahman b. Ali el-Cevzî
 İsmail b. Ebi Salih en-Nisaburî
 Ebu Salih Ahmed b. Abdülmelik el-Müezzîn
 Muhammed b. Muhammed ez-Ziyâdî
 Ahmed b. Muhammed el-Bezzar
 Abdurrahman b. Bişr b. Hakem en-Nisaburî
 Süfyan b. Uyeyne
 'Amr b. Dinar
 Ebu Kâbûs
 Abdullah b. 'Amr b. Âs'tan

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْإِحْسَانُ بِرَحْمَتِهِمُ الرَّحْمَنُ إِخْلَاؤُكُمْ فِي الْأَرْضِ بِرَحْمَتِكُمْ مِنْ فِي السَّمَاءِ الرَّحْمَنُ شُحْنَةُ مِنَ الرَّحْمَنِ فَمَنْ وَصَلَهَا وَصَلَهُ اللَّهُ وَمَنْ قَطَعَهَا قَطَعَهُ اللَّهُ.»

Abdullah b. 'Amr dedi ki: Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Merhamet edenlere Rahman (olan Allah) da onlara rahmet eder. Yeryüzündekilere merhamet edin, göktekiler de size merhamet edecektir. Rahim kelimesi de Rahman'dan türemiştir. Her kim merhameti devam ettirse Allah'ta rahmetine devam eder. Herkim merhameti keserse, Allah'ta ondan rahmetini keser.

birinde olmuştur.

Mardin Mutasarrıfı, büyük vezir Muhammed Said Paşa bizzat cenazesinde bulunmuştur. Asakir-i şahanenin resmi olarak cenazeye iştirak etmelerini, askerlerin tüfeklerinin namlusunu aşağıya doğru omuzlarına almalarını emretmiştir. Elli bin kişiden fazla cemaat cenazesinde bulunmuştur. Namazını büyük oğlu Şeyh İbrahim kıldırmıştır.¹⁴

Kendisinden arabi ilimlerde ders alan Hristiyan tabip İshak el-Mardini Şeyhin vefatına üzüntülerini anlatan bir mersiye yazmıştır.¹⁵

Bu bilgileri yazan torunu Şeyh Muhammed Ali bize şunları aktarmaktadır: Kendisinden ders alan ve devamlı sohbetine devam eden tabib İshak ve Antun Abdulvahid vaaz ve nasihatlerinden çok etkilendiklerinden Müslüman olmuşlardır. Ancak bunu cemaatlerinden gizlemişlerdir.¹⁶

Ayrıca dipnotta adlarını zikredeğimiz zevatda vefatı münasebeti ile mersiye yazmışlar, yazdıkları bu mersiyele son beytinde tarih düşürmüşlerdir.¹⁷

Şeyh Hamid'in En Küçük Oğlu Şeyh Abdurrahman Zihnî Efendi¹⁸

Şeyh Hamid'in vefatından sonra Mardin Hamidiyye medresesinin ikinci ve üçüncü müderrisleri ikinci oğlu Şeyh Abdullah ve en küçük oğlu Şeyh Abdurrahman'dır. Şeyh Abdullah'ı Dara medresesinde tanıtacağımızdan burada sadece Şeyh Abdurrahman'ı anlatacağız.

Şeyh Abdurrahman Efendi 1268/1852 yılının Ramazan ayında Cuma günü ikindiden sonra Mardin'de doğdu.

Yedi yaşında iken Kur'an-ı Kerim'i Savur Kapı Cami imamı Molla İbrahim'in yanında hatmetmiştir. Şeyh Abdülğafur es-Sufi'den tecvid okudu. Aynı hocasından

14 Abdulhalim b. Musa el-Mardinî, *eş-Şeceretü'd-dürriyye*, s. 137; Muhammed Ali el-Hamidî, *Cevahir el-yakutiyye*, s. 39; Muhammed Ali el-Hamidî, *Feyzu'l-meliki'l-vâhid*, s. 414.

15 Muhammed Ali el-Hamidî, *Feyzu'l-meliki'l-vâhid*, s. 425.

16 Muhammed Ali el-Hamidî, *Feyzu'l-melik el-vâhid*, s. 449.

17 Muhammed Ali el-Hamidî, *Feyzu'l-melik el-vâhid*, s. 138-147. Misal vermek gerekirse: Edebiyatçı Şair Muhammed Reşid Efendi el-Ömeri 46 beyti havi bir mersiye yazmıştır. Mardin şer'iyye mahkemesi hukuk vekili Hüseyin Hüsnî Efendi'nin 54 beyitli mersiyesi, son beytinde tarih düşürmüştür. Mardin'de "Müderres Feyzi" lakabıyla meşhur olan Abdullah Efendi el-Mûsilî'nin 28 beyitli mersiyesi, son beytinde tarih düşürmüştür. Feyzizade Süleyman Efendi'nin 90 beyitli tahmisi, son beytinde tarih düşürmüştür. Seyyadizade Mahmud Efendi'nin 62 beyitli mersiyesi.

18 Muhammed Ali el-Hamidî, *Feyzu'l-melik el-vâhid*, s. 549-1000; Muhammed Ali el-Hamidî, *Cevahir el-yakutiyye*, s. 45-47.

Sarf, Nahiv okuyarak ilk metinleri ezberledi.

Babasından tecvid, Fıkıh ve akaid dersleri almıştır. Mantık, İstiare, Bedi ve Âdab ilimlerini Diyarbakır Rüşdiyesi eski muallimlerinden Süleymaniyeli Molla Mahmud Efendi es-Süleymanî'den okumuştur.

Vad'ı, Meâni, ilimlerini, Molla Cami kitabının hâşiyelerini, İsam ve Abdülğafur kitaplarını, Çarperdi'nin Şafiye Şerhini, Şerhu'l-Akâid ve Seyyid Şerif Cürçânî'nin akaid hâşiyesini Riyadiyat (Matematik) ilmini Siirtli Molla Halil'in torunu Mardin Kasım Padişah Medresesinin müderrislerinden Molla Fethullah Efendi'den okudu.

Akaid, Felsefe, Hey'et (Astronomi) ve Usul ilimlerini Şeyh Abdülaziz el-Mağzilî'den okudu.

Büyük âlim Abdülazîz Efendiden şu kitapları okumuştur: Hayali hâşiyesi ile beraber Taftazanî'nin *Şerhu'l-Akaid* kitabı, *Şerhu'l-Mevâkif, et-Tavâli' ve'l-Metâli'*, *Hülâsetu'l-hisâb, Eşkalu't-te'sîs*, Hadis ilmine dair Nuhbe, Şafii mezhebi usul kitabı *Minhacu'l-usul*, Çağminî, *Rub'ul-Muceyyeb* (astronomi) kitabını, Tevbe suresine kadar Beyzavi tefsiri, İbnu Hacer el-Heytemî'nin *el-Minhac* şerhi, Felek (astronomi) ilmi.

Abdülaziz Efendi, Şeyh Abdurrahman Efendiye akli ve nakli ilimlerde ve astronomi ilimlerinde icazet vermiştir. Bu zat, kendi hocası Bağdat eski Müftüsü Zehâvî diye meşhur olan Muhammed Feyzi Efendiye mektub yazmış, Şeyh Abdurrahman Efendi'ye onun da icazet vermesini rica etmiş, hocası da Bağdat'tan ona bir icazet göndermiştir.

Şeyh Muhammed Ali babasının icazetlerini anlatırken bu icazetin tam metnini menakib kitabına derc etmiştir. Babası Şeyh Hamid'den Hanefi ve Şafii Usul-i Fıkıh ve fıkhnı, Akaid ilmini, *Kütüb-i sitte'yi*, İbnu Hibbân'ın *Sahih'ini*, *İhya-u ulumuddîn* kitabını ve tasavvuf kitaplarını okumuştur. Şeyh Hamid ona bütün akli ve nakli ilimlerde icazet yazmıştır.

İstanbul'a yolculuk yapmaya azmetmiş, Cumartesi günü Rabiulahir ayının yedinci günü 1310/1896 Eylül ayının 24'ünde yolculuğuna Diyarbakır'dan başlamıştır. İlk önce Diyarbakır Valisi Giritli Sırrı Paşa ile görüşmüş, Sırrı Paşa kendisin de tedavi için İstanbul'a gideceğini, beraber gitmeyi arzuladığını ifade etmişse de Şeyh Abdurrahman Efendi müstakillen gitmeyi tercih etmiş ve Diyarbakır, Siverek, Bilecik, üzerinden Halep'e gitmiştir. Halep'ten İskenderun'a, İskenderun'dan vapurla İzmir üzerinden İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da Şeyh Ebul-Hüda es-Seyyâdî'nin dergahında yirmi gün misafir kaldıktan sonra irade-i seniyye ile Beşiktaş'taki devlet mi-

safirhanesine intikal etmiştir. İstanbul'daki ikameti baş ay dört gün sürmüştür. ¹⁹

Mabeyn Müşiri Gazi Osman Paşa ile Başyaver Muhammed Ali Paşa vasıtasıyla Padişah Sultan Abdülhâmid Han tarafından kabul edilmiş, onun iltifat ve ihsanlarına nail olmuştur. Mardin Nakşebendi, Kâdirî ve Rifai tarikatlarının postnişini olarak tayin edilmiş ve İrade-i seniyye ile (Padişah fermanıya) dergahı için ona ve evladına geçmek üzere 250 kuruş maaş tahsis edilmiştir. (Bu fermanların Yıldız arşivinden fotokopilerini almış bulunmaktayım.) Aklî ve naklî ilimlerde zamanının mühim bir âlimi idi. Bütün ilimlerde ders verme kudretine sahip olup, çok talebe yetiştirdi. Yüzlerce kişiye icazet verdi. Bir çok kişi ondan tarikat dersi alıp, onun irşadıyla hidayete erdiler. 50'den fazla eser telif etti. :

1328 h.-1910 m. yılında, Cuma günü Muharrem ayının 23. gününde Mardin'de vefat etmiş ve babası Şeyh Hâmid'in türbesine defnedilmiştir. Bir çok âlim ve edip onun için mersiyeler yazmışlardır. ²⁰

b-Ayınkâf Medresesi

Şeyh İbrahim ²¹

Bu medrese'nin müessisi Şeyh Hamid'in büyük oğlu Şeyh İbrahim'dir. Şeyh İbrahim 1237/1821 yılında Siirt'te doğdu. İlmini babasından aldı. Zahiri ve batınî ilimlerde öyle yükseldi ki, zamanının emsalsiz âlimi oldu. 1260/1844 yılında babası ile beraber Mardin'e geldi. Önemli eserler telif etti. Edebiyat ve tasavvufa dair çok güzel şiirleri vardır. Bütün gücü ile kendisini ilme, ibadete ve âhret için çalışmaya vermişti.

Yirmi üç yaşında iken babasından ilim ve irşad icazetini almıştır. Babasının emri üzerine ilk önce kardeşi Şeyh Abdullah ile beraber Dara köyüne gitmiş, orada Mescid inşa ettirerek tekke tesis etmiştir. Dara'da geçirdiği ikinci senesinde yine pederinin emri ve bölge halkının talebi üzerine Ayınkâf beldesine gidip yerleşmiştir. Dara'da yaptığı gibi ilk iş, cami ve medrese inşa ettirmiştir. Onun Ayınkâf'a geldiğini duyan medrese talebeleri ondan ders almak ve yanında okumak için müracatta bulunmuşlar, O da gelen talebeleri kabul etmiş ve tedrise başlamıştır. Bölge halkından bir çok talebe medresesinden me'zûn olmuş ve ondan icazet almışlardır. Her

19 Muhammed Ali el-Hamidî, *Feyzu'l-meliki'l-vâhid*, s. 679.

20 Muhammed Ali el-Hamidî, *Cevahir el-yakutiyye*, s. 50; Muhammed Ali el-Hamidî, *Feyzu'l-meliki'l-vâhid*, s. 964-1000.

21 Abdülhalîm b. Musa el-Mardinî, *eş-Şeceretü'd-dürriyye*, s. 148; Muhammed Ali el-Hamidî, *Cevahir el-yakutiyye*, s. 40-41; Muhammed Ali el-Hamidî, *Feyzu'l-meliki'l-vâhid*, s. 450-475.

yöreden insanlar ona gelerek ilim ve irfanından feyz almışlardır.

Yetmiş yılı aşkın bir ömürden sonra 1313/1859 yılında Kayapınar (Ayınkâf)da vefat etti. Kendisinin inşa ettirdiği mescidin batısında kendisi ve zürriyyetine mahsus olmak üzere tayin edilen yere defn edilmiştir. Bilahare kabri üzerine şimdi mevcut olan türbe inşa edilmiştir. Vefatı dolayısı ile birçok şair Arapça mersiyeler yazmışlardır. Bunların bir kısmı “eş-Şeceretü’l-dürriyye fi menakibi’s-Sadeti’l-Hamidiyye” ve “Fezvu’l-meliki’l-vâhid fi menakib es-Seyyid Şeyh Hâmid” kitaplarında mevcuttur. ²²

Şeyh Fethullah: ²³

Şeyh İbrahim’in vefatından sonra Tekke ve Medresenin idaresi oğlu Şeyh Fethullah Efendi’ye kalmıştır. Bundan dolayı onu da biraz tanıtmamız gerekir.

Şeyh fethullah 1281/1864 yılında Ayınkâf’ta doğdu. İlk tahsilini babasından aldı. Mardinde Müfti Hüseyin Efendiden okudu. Bununla yetinmeyerek Siirt medresesindeki âlimlerinden de ders aldı. En son babasının müderrisi Molla İbrahim Efendiden ikmalî nüsahtı. Vera, zühd-ü takvâ, salâh ve hüsn-i siyâset sahibi idi. Güzel ahlâk üzere olup, diyânet ve edeble bezenmişti. Gençliğinden beri ibadette çok gayretli olup çok az uyuyordu. Bütün himmetini takvâ ve ibadete (bilhassa oruca) sarf ediyordu. Babası vefat edince, amcası Şeyh Abdullah, manevi terbiyesini üzerine aldı. Şöhreti her tarafa yayıldı. Güzel ve nurânî bir yüze sahipti. Güzel konuşmasından, söz ve sohbetinin tatlılığından ve onunla oturmaktan bıkkınlık duyulmazdı. Onu yakından tanıyanların ittifakla anlattıklarına göre, Allah (cc) bu kuluna oldukça hüsn-ü cemâl vermişti. Hilkatén güzel olduğu gibi ahlâken de son derece güzel bir insandı. Sünnet-i seniyye’ye oldukça bağlı, âdâba çok riayet eden bir kişi olduğunu onu yakından tanıyanlardan öğrenmekteyiz. Son derece ileri görüşlü, müsamahakâr, hoşgörü sahibi idi. Yetim çocukları kendi hesabına Kayapınar (Ayınkâf) ilkokulunda okutturuyordu. Ayınkâf Medresesi en çetin şartlar ve zor günlerde bile eğitim faaliyetine devam etmiştir.

Hayatının en önemli hususlarından birisi de, Aynverd (Gülgöze) köyünde meydana gelen Hristiyan-Müslüman çatışmasını, Müslümanları irşad ederek sona erdirmesidir. Mardin Midyat Hristiyanları bu olayı takdirle anarak Hâmidî ailesine hürmetlerini belirtiyor ve münasebeti geldiğinde bu hususu dile getiriyorlar. Şeyh Fethullah Efendi’nin bu başarısı günümüzde bile takdir edilmiş, hatta Kürt sorunu-

22 Abdulhalîm b. Musa el-Mardinî, eş-Şeceretü’l-dürriyye, s. 150-153; Muhammed Ali el-Hamidî, Fezvu’l-meliki’l-vâhid, s. 459-475.

23 Abdulhalîm b. Musa el-Mardinî, eş-Şeceretü’l-dürriyye, s. 186; Muhammet Sadık Hamidî, Mardinî Şeyh Hamid Evlad ve Torunları, s. 33-36.

nun halli konusunda örnek alınabilecek bir olay olduğu dile getirilmiştir.²⁴

Şeyh Fethullah Efendi ailemizle ilgili 600 kadar mektubu itina ile muhafaza etmiştir. Bu mektupların bazıları önemli vesikalar olduğu gibi, geçmişin bir çok olayını aydınlatacak bilgiler mevcuttur bu mektuplarda. Mektupların muhteviyatına baktığımız zaman Hamidi ailesinin hükümet ve halk nezdinde içtimai mevkiinin ne kadar yüksek seviyede olduğunu anlamak mümkündür.²⁵

Hicri 2 Cemaziyelahir 1366, miladi 1947 yılında Nisan ayının 24 de Perşembe günü ikindiden önce vefat etmiştir. Sulan köyünün mescidinde, müridleri ile sohbet ederken, âni olarak rahatsızlanmış ve bir kaç dakika içinde rahmeti Rahmân'a kavuşmuştur. Naaşı büyük bir cemaatin iştiraki ile omuzlarda taşınarak Sulan'dan Kayapınar'a (Ayınkâf'a) nakledilmiş ve babasının türbesine defnedilmiştir.²⁶

c-Dara Medresesi

Bu medresenin müessisi, Şeyh Hamid'in ikinci oğlu Şeyh Abdullah'tır. 1251/1835 yılında Siirt'te doğmuştur.²⁷ Babasının medresesinde yetişmiş ondan icazet almıştır. 1260/1844 yılında babası ile beraber Mardin'e gelmiştir. Şeyh Abdullah babasının şeyhi Şeyh Halid el-Cezerî'nin damadı idi.

Bu medrese'nin müessisi daha önce işaret ettiğimiz gibi Şeyh İbrahimdir. Şeyh İbrahim'in Ayınkâf'a intikalinden sonra Şeyh Abdullah Dara köyünde tedris ve irşad hizmetine devam etmiştir. Ağabeyi ile beraber başladığı Cami, zaviye ve Ribatı inşa ettirmiştir. Medresesine çok talebe gelmiş, çok geçmeden Dara Medresesi ilim talebeleri arasında hayli meşhur olmuştur.

Babası Şeyh Hamid'in vefatından sonra Şeyh Abdullah Mardin'e intikal etmiştir. Dara medresesinde dedesi Şeyh Hamid'ten icazetli Şeyh Muhammed Said bu medresenin hocası olarak babasının yerine bu hizmeti devam ettirmiştir. Bu medreseden çok büyük âlimler yetişmiştir.

Bunlar arasında meşhur âlim Şeyh Ahmed Haznevi, Şeyh Hüseyin Kınıkî, "eş-Şeceretu'd-durriyye fi menakibi's-Sadeti'l-Hamidiyye" müellifi Abdul-Halim b. Şey-

24 Misal olarak 2011 yılında Taraf gazetesinde Burhan TOPRAK adındaki yazar, "Türk/Kürt probleminin halli için bize Şeyh Fethullahlar lazımdır" başlığı ile bir makale yazmıştır. Ayrıca, araştırmacı Yrd.Doç.Dr. M. Cengiz YILDIZ "Midyat ve Çevresinde Dinlerarası Hoşgörünün Tesisinde Örnek Bir Şahsiyet: Fethullah Hamidi" başlığıyla uzun bir yazı neşretmiştir.

25 Bu mektuplar şahsi arşivimizde bulunmaktadır.

26 Abdulhalim b. Musa el-Mardini, eş-Şeceretü'd-dürriyye, s. 187 .

27 Abdulhalim b. Musa el-Mardini, eş-Şeceretü'd-dürriyye, s. 193; Muhammed Ali el-Hamidi, *Cevahir el-yakutiyye*, s. 42.

hmus el-Mardini, Musa Kâzım Çeçânî, Molla Ahmed Cevzî'yi sayabiliriz.

Şeyh Abdullah Mardin'e intikal ettikten sonra tedris ve irşad hizmetini kardeşi Şeyh Abdurrahman ile beraber yürütmüştür. Alet ilimleri, Fıkıh, Tefsir, Hadis ve İlm-i Kelâm'a dair kitaplara hâşiyeler yazmıştır.

En küçük kardeşi Şeyh Abdurrahman'ın vefatına çok üzülmüş, onun vefatından on yedi gün sonra, Çarşamba günü hicri 1328 yılının Safer ayında, miladi 1910 yılının Şubat ayında Mardin'de vefat etmiştir. Babasının kabri üzerine inşa edilen türbede defnedilmiştir.

Vefatı münasebeti ile bir çok âlim ve edip mersiyeler yazmışlardır. Şeyh Muhammed Ali bu mersiyelerin bir kısmını menakıb kitabında zikretmiştir.²⁸

Şeyh Muhammed Said²⁹

Dara medresesinin ilk müessisi Şeyh Abdullah'tan sonra bu medresenin müderrisi ve mütevellisi oğlu Şeyh Muhammed Said'tir. 1275h.-1858m. yılında Dârâ köyünde doğdu. Lakabı İzüddin, künyesi Ebu'l-Vefa'dır. Annesi Şeyh Halid el-Cezerî'nin kızı Hatice Hanım'dır.

İlk tahsiline babasının medresesinde başladı. Bu medresenin müderrislerinden Şafîî fıkına dair Muharrer ile Envar kitaplarını ve Sarf ilmini Şeyh Hacı'dan, Nahiv ilmini o zamanın en meşhur âlimi Muhammed Efendi'den, Mantık, İsti'are, Vad' ve Âdâb ilimlerini Şeyh Abdülkerim es-Süleymani, Hisari Muhammed Efendi, (Molla Muhammed Efendi sonradan Midyat Müftüsü olmuştur.) ve Şeyh Hasan el-Havarayini'den okudu.

İbnu Hacer'in *Tuhfetu'l-muhtac* kitabının bir kısmını, Beydavî tefsirinin bir kısmını, Taftazânî'ni Şerhul-Akaid kitabını, kiraate dair Şatibiyyeyi, Kütübi sittenin bir kısmını, İmam Gazalî'nin İhya kitabının bir kısmını ve İbn Arabî'nin Fusûsü'l-Hikem kitabının bir kısmını dedesi Şeyh Hamid'den okumuş ve ondan icazet almıştır. Onbeş yaşında iken Dara medresesinde müderrisliğe başlamıştır.

Ayrıca Hamidi Medreselerinden yetişen, Kasım Padişah medresesinin müderrislerinden, daha sonra Avine (Savur) kazasının Müftüsü olan Molla Ahmed Berniştîden de okumuştur. Yine Mardin Kasım Padişah medresesinin müderrislerinden Mardin eski Müftüsü bilahare Diyarbakir Müftüsü Seyyid Ahmed Hilmi

28 Abdulhalim b. Musa el-Mardini, *eş-Şeceretü'd-dürriyye*, s. 198.

29 Abdulhalim b. Musa el-Mardini, *eş-Şeceretü'd-dürriyye*, s. 229; Muhammed Ali el-Hamidi, *Cevahir el-yakutiyye*, s. 42.

Efendiden de (bu zat şeyh Hamid'in icazetlisidir.) Akaid, Meâni, Hesap, Hendese, Usul-i Fıkıh, Usul-i Hadis Hikmet(Felsefe) Hey'et (Astronomi) okumuş ve ondan bu ilimlerde icazet almıştır. icazet merasimi 1299 yılında Mardin Ulu Camiinde icra edilmiştir. Bununla iktifa etmemiş, Diyarbakır Müftüsü Arabzade olarak meşhur olan Seyyid Muhammed Hasib Efendiden de dersler almış ondan da bir icazet almıştır.

Şeyh Muhammed Said Efendi, az yer ve az uyurdu. Bütün vaktini ders vermek ve ilim tahsil etmekle geçirirdi. Yetimleri ve sakatları korur, daima onlara yardım elini uzatırdı. Dünyevî makam ve mansıblara katiyyen iltifat etmez, onları elde etmek için uğraşmazdı. Babasının Mardin'e intikalinden sonra Dârâ köyüne yerleşerek babasının kurduğu medreseyi daha gelişmiş bir hale getirmiş, ilmin neşri için bütün gayretini sarf etmiştir. Bu medreseye Hâmidîyye medresesi adını koymuştur. Birçok kişi ondan icazet almıştır. Dara medresesi onun zamanında çok meşhur olmuş ve birçok âlim buradan mezun olup icazet almıştır.

"eş-Şeceretu'd-durriyye fi menakibi's-Sadeti'l-Hamidiyye" kitabının müellifi onun talebesi olduğu için, tercemesine geniş yer vermiş; ilmîni, irfanını, kerametlerini, hac yolculuğunu ve onun hakkında yazılan kaside ve methiyeleri uzunca anlatmıştır.

Bir de Şeyh Muhammed Said'in müderrislerinden, Savur'a bağlı Cevzi köyü halkından büyük âlim, Molla Ahmed el-Cevzî "Tuheftü'l-mürîdîn" ünvanıyla Şeyh Muhammed Said hakkında müstakil bir kitap telif etmiştir. Bu kitap Golan matbaasında h. 1313 yılında bastırılmıştır. Kütüphanemde fotokopi olarak bir nüshası bulunmaktadır.

Talebesi Musa Kâzım el-Çeçânî'nin biraderi Ahmed Hilmi Efendi Şeyh Abdullah, Şeyh Abdurrahman ve Şeyh Muhammed Said hakkında yazılan mersiyeleri cem etmiş ve bu kitabı 1332/1914 yılında Golan matbaasında tab ettirmiştir.

Şeyh Muhammed Said 1332/1914 yılında Mardin'de vefat etmiş, dedesi Şeyh Hamid'in türbesine defnedilmiştir.

d-Başkavak (Ahmediyye) Medresesi

Başkavak (Ahmediyye) Medresesi'nin ilk müessisi Şeyh Hamid'in üçüncü oğlu Şeyh Muhammed Alaeddin'dir. ³⁰ 1253/1837m. yılında Siirt'te doğdu. Babasının yanında yetişmiş ve ondan ders almıştır. İlk önce babası tarafından Dunaysir'a/Koç-

30 Abdulhalim b. Musa el-Mardinî, eş-Şeceretü'd-dürriyye, s. 285; Muhammed Ali el-Hamidi, *Cevahir el-yakutiyye*, s. 43-44.

hisar'a (bu günkü Kızıltepe ilçesi) gönderilmiştir. Artuklulardan kalma büyük camii'nin yanında kendisine tekke ve medrese inşa edilmiş, irşad hizmetine başlamıştır. Burada dört sene kadar tedris ve irşad hizmetine devam etmiştir. Mardin ovası Şemmer araplarının hücumuna maruz kaldığı için halk hicret etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu sebepten dolayı Şeyh Muhammed Alaeddin'de Duneysir'den ayrılmış, babasının emri üzerine Savur İlçesinin üç kilometre kuzeyinde olan Başkavak (Ahmediyye) köyüne gönderilmiştir. O tarihte Savur ilçesinin resmi adı Avinedir.

Şeyh Muhammed Alaeddin Başkavak'a (Ahmediyye) geldikten sonra, ilk olarak mescid inşa ettirmiştir. Büyüklerimizden öğrendiğimize göre Başkavak (Ahmediyye) Camii'nin banisi o bölgenin idarecisi Savur beylerinden Hacı Abdullah beydir. Aynı zamanda Başkavak (Ahmediyye) köyünden geçen Savur çayının üzerindeki taş köprüyü de o inşa ettirmiştir. Hacı Abdullah bey, halka biraz sert davranan bir bey iken, Şeyh Hamid'e mürid olduktan sonra yaşantısında büyük değişiklik olmuş hacce gitmiş, tevbekâr olarak hayatına devam etmiştir.

Şeyh Muhammed Alaeddin Başkavak'a (Ahmediyye) geldikten sonra, işaret ettiğimiz gibi camiden sonra tekke de inşa ettirmiştir. Şair bir zat ebced hesabı ile tekkenin inşa tarihini ifade eden bir dörtlük ile tarih düşürmüş ve bu dörtlük kapının üzerindeki taş nakşedilmiştir. İnşa yılı, 1278'dir.

Şeyh Muhammed Alaeddin Temmuz ayının dokuzunda 1282/1866 yılında Başkavak (Ahmediyye) köyünde vefat etmiştir. Müridleri tarafından kabri üzerine türbe inşa edilmiştir.

Şeyh Abdülhalim³¹

Şeyh Abdülhalim 1257/1841 yılında Siirt'te doğmuş, babası refakatinde Mardin'e gelmiştir. Babası Mardin'e 1260/1844 yılında geldiğinde kendisi henüz üç yaşındadır. Babasından Sarf, Nahiv, Mantık, Beyan Bedi, Maani gibi alet ilimleri yanında 'Ulumu'd-dîn' olarak bilinen Fıkıh, Usul-i Fıkıh, Akaid, Tefsir ve Hadis okumuş, bununla yetinmiyerek akli ilimler diye bilinen Hesap, Hendese, Astronomi, Felsefe okuyarak babasından icazet almıştır. İlk önce Tınat köyüne gönderilmiş, ağabeyi Şeyh Muhammed Alaeddin'in vefatı üzerine babasının emri gereği Başkavak (Ahmediyye) köyüne yerleşmiştir. Bir çok kişi ona talebe olmuş ve ondan ders almıştır. O bölgeyi hakkiyle irşad ederek halkın islahına çalışmıştır.

Ağabeyi Şeyh Abdullah ile beraber 1300/1882 yılında hacca gitmiştir. Seksen ya-

31 Abdülhalim b. Musa el-Mardinî, *eş-Şeceretü'd-dürriyye*, s. 299; Muhammed Ali el-Hamidi, *Cevahir el-yakutiyye*, s. 44.

şını geçtikten sonra, 1330/1912 yılında Başkavak (Ahmediyye) köyünde vefat etmiştir. Orta türbede medfundur.

Şeyh Abdülhalim Efendiden sonra bu medresenin müderrisi ve mütevellisi olan Şeyh Kemaleddin, Şeyh Seyfeddin ve evladı Muhammed Arif ve Muhammed Afif'in de hal tercemelerini arz edelim.

Şeyh Kemaleddin³²

1279/1862 yılında Başkavak (Ahmediyye) köyünde doğmuş, çok küçük yaşta babası Şeyh Muhammed Alaeddin'in vefatı münasebeti ile yetim kalmıştır.

Amcası Şeyh Abdülhalim'in terbiyesinde yetişmiş ve ondan ders almıştır. Zamanının büyük bir âlimi olarak yetişmiş, Mardin ve havalisinde iz bırakanlardan olmuştur. Ulema arasında hala anılmakta ve unutulmamıştır.

Hâmidî ailesinde yetişen güneydoğu bölgesinin çok meşhur bir âlimi idi. İlmî ile âmil takvâ sahibi, dünyaya önem vermeyen bir kimseydi. Arapça olarak ilmi eserleri ve divanı mevcuttur. Şair ve edip bir zattı. Şiirlerini ihtiva eden divanı henüz yazma halindedir. "Tuhfetu'l-Kemâl fi ta'lim'il etfâl" adındaki -çocuklara öğretecek ilk bilgileri ihtiva eden - risalesini tahkik ederek, Erkam matbaasında tabettirdik. Ahmed ve Muhammed Esad adında iki erkek evladı olmuştur. Küçük oğlunun sürgün yıllarında Manisa'da vefat etmesi onu çok üzmüş, ancak belaya karşı sabr-ı cemil göstermiştir. Uzun yıllar ders vererek çok talebe yetiştirmiştir.

1352/1933 yılında Başkavak (Ahmediyye) köyünde vefat etmiştir. Hâmidî kabristanında medfundur.

Şeyh Seyfeddin³³

Şeyh Kemaleddin Efendiden sonra Ahmedi medresesinin müderrisliğini devam ettiren Şeyh Abdulhalim'in en küçük oğlu Şeyh Seyfeddin Efendidir.

1299/1882 yılında Başkavak (Ahmediyye) köyünde doğmuştur. Şeyh Kemaleddin ile anneden kardeştir. Babasından ve ağabeyi Şeyh Kemaleddin'den ilim okudu. Ağabeyinin vefatından sonra o bölgenin en büyük âlimi ve mürşidi idi. Uzun boylu, heybetli bir görünümü vardı. Takva ve hilim sahibi idi. yıllarca ders verdi.1958 yılında Başkavak (Ahmediyye) köyünde vefat etti. Hâmidî Kabristanında medfun-

32 Muhammed Ali el-Hâmidî, *Feydü'l-melik el-vâhid*, s. 1044; Muhammed Sadık Hamidi, Mardini Şeyh Hamid evlad ve torunları, s. 77.

33 Muhammed Ali el-Hamidi, *Feydü'l-melik el-vâhid*.

dur.

Şeyh Muhammed Arif ³⁴

1324/1906 yılında Başkavak (Ahmediyye) köyünde doğdu. Amcası Şeyh Kemaleddin ve babasından ders aldı. Zamanının mühim bir âlimi olarak yetişti. O bölgede fetva mercii idi. Uzun yıllar ders verip talebe yetiştirdi. Bunun yanında halkın irşad işini de ihmal etmedi. Edip ve şair idi. Bir çok kaside ve mersiye yazdı. Vefat eden her Hâmidi'nin kabir taşı için tarih düşürüp bir dörtlük yazmıştır. Uzun boylu, buğday tenli, son derece mütevazi, latifeyi seven, nüktedan ve hüsn-i ahlak sahibi idi. çevresinde sevilir ve sayılırdı. 1984 yılında Başkavak (Ahmediyye) köyünde vefat etti.

Şeyh Muhammed Afif ³⁵

1335/1917 yılında Başkavak (Ahmediyye) köyünde doğdu. Amcası Şeyh Kemaleddin ve babasından ders aldı. Daha sonra tedaris rahlesine oturarak yıllarca ders verip talebe yetiştirdi. O bölgede fetva mercii idi. Ağabeyi Şeyh Arif'ten sonra post-nişin oldu. Ders okutma yanında yıllarca halkı irşad etti. Uzun boylu, güzel yüzlü, şişman bünyeli, güzel sesli, mütevazi, hoş sohbet bir kimseydi. 1993 yılında Başkavak (Ahmediyye) köyünde vefat etti. Babasının türbesine defnedildi.

e-Tınat Medresesi

Şeyh Abdülhalim tarafından babasının hayatında kurulmuş ağabeyi Şeyh Muhammed'in vefatı sonucu Başkavak (Ahmediyye) köyüne intikal ederek mücazi olan iki oğlu Şeyh Salih ve Şeyh Tahir'i yerine bırakmıştır.

Şeyh Muhammed Tahir ³⁶

1281/1864 yılında Başkavak (Ahmediyye) köyünde doğdu. Babasından ilim okudu. İlimde icazet aldıktan sonra ağabeyi Şeyh Salih ile beraber, babasının kurduğu medrese ve tekkedeki hizmeti devam ettirmek üzere Kutlubey (Tınat) köyüne intikal etti. Hâmidi ailesinde ilmi ile temayüz edenlerdendi. Bu bölgede hayatta olduğu müddetçe halkı irşad edip talebe yetiştirdi. Şair ve edebiyatçı olup, eser telif etti. 1926 yılında Kutlubey (Tınat) köyünde vefat etmiştir.

f-Ğurs Medresesi

34 Muhammet Sadık Hamidi, Mardini Şeyh Hamid evlad ve torunları, s. 113.

35 Muhammet Sadık Hamidi, Mardini Şeyh Hamid evlad ve torunları, s. 117.

36 Abdulhalim b. Musa el-Mardini, *eş-Şeceretü'd-dürriyye*, s. 311 .

Bu medresenin ilk müessisi Şeyh Hamid'in en küçük oğlu Şeyh Abdurrahman'dır. Şeyh Abdurrahman'ın Mardin'e intikal etmesinden sonra büyük oğlu Şeyh Muhammed Ali burada müderris olmuştur.

Şeyh Muhammed Ali El-Hamidi: ³⁷

Zilkade ayının dokuzunda 1288 hicri yılında Mardin'de doğdu.

Yedi yaşında iken Şehidiye ve Ulu Cami müezzini Molla Halil b. Hüseyin el-Mardinî'nin yanında Kur'an-ı Kerim öğrenimine başladı. 'Mücadele' suresine kadar bu hocasından okudu. Sonra kimseden ders almadan Allah'ın ilhamı ve yardımı ile el-Bakara suresine kadar kendi kendine hatmetmiştir. Sonra Tecvid ve Cezeriye'yi okumuştur.

Ceddimiz Şeyh Hamid'in emri üzerine ibtidai mektebin muallimi, sonradan mardin Müftüsü olan Musul asıllı, Mardin doğumlu, büyük âlim Seyyid Hüseyin Hüsnî Efendi'nin nezaretinde en'âm suresine kadar Kur'an-ı Kerim'i hıfz etmiştir.

Pederi Şeyh Abdurrahmân el-Hamidi'den ikmali nüsa ederek icazet almıştır.

İcazet silsilesi kendi telifi olan yazma halindeki 'Menakıb' kitabında mevcuttur.

Mardin'de ikamet ettiği halde Bursa vilayeti müderrisliği payesi verilmiştir.

Bu payeyi 'Menakıb' kitabında şu ifadelerle anlatılmaktadır:

Devvleti Aliyye-i Osmaniyye -Rabbu'l-beriyeye onu korusun- duakâr fakire inam etmiştir. Şöyleki Meşihatı U'lyanın Sadareti Uzmaya gönderdiği takrir ile Bursa şehri Osmani dördüncü rütbe müderrisliği verilmiştir. Şeyh Abdurrahman Efendi İstanbulda iken Şeyhul-İslam hazretleri bu tayini elden kendisine vermiştir.

Şeyh Muhammed Ali Efendiye ilk önce ibtidai haric rütbesi verilmiş, sonra ibtidai dahile terakki ettirilmiştir. Türkçe olarak gönderilen yazıların sureti "Menakıb" kitabında mevcuttur. ³⁸

Mardin Naibliğine yazılan yazının sureti ise şöyledir: ³⁹

Mardin Niyabeti Şer'iyesine

Faziletli Efendi.

37 Muhammed Ali el-Hamidi, *Feydü'l-melik el-vâhid*, s. 1084-1193.

38 Muhammed Ali el-Hamidi, *Feydü'l-melik el-vâhid*, s. 1164.

39 Muhammed Ali el-Hamidi, *Feydü'l-melik el-vâhid*, s. 1165.

Mardin ulemasından Şeyh Abdurrahman Efendi zade Mekremetlu Şeyh Muhammed Ali Efendi sebke eden müstedi'yatı üzerine haiz olduğu Bursa müderrisliği rütbesi iki derece olarak ibtidai dahile bitterfi tastir ettirilen ruusi hümayun mumaileyhe ita olunmak üzere leffen irsal kıldığını beyanı ile şakka_terkim kılındı.

Şeyhul-İslâm

Muhammed Cemaleddîn

İKİNCİ BÖLÜM

Şeyh Hamid ve Evladının Telif Ettiği Eserler: ⁴⁰

Şeyh Hamid Fıkıh, Hadis, Tefsir Akaid, Tasavvuf 'ta eser telif etmiştir.

Nahiv ilmine dair "*Urcuzetu't-Tullab fi'l-Carri ve'l-Mecrûri ve'l-İ'râb*" ünvanı ile Nahiv ilmine dair çok önemli bir kitap telif etmiştir.

Bu kitabında daha önce kimsenin yapmadığı bir tarzda taksimat yapmıştır. Bunu en küçük oğlu Şeyh Abdurrahman için telif etmiştir.

Bu kitabın bir nüshası müellif hattı ile özel kütüphanemde mevcuttur.

Torunu Şeyh Muhammed Ali bu kitabı "*Fethu'l-Vehhâb Şerh Urcuzetu't-Tullâb*" unvanı ile Şerh ettiğini yazmaktadır.

İleride Hamidi medreselerindeki kitapların başına gelen musibetlerden dolayı bu eserlerin bir kısmına ulaşamadığımızı anlatacağımız inşaallah.

Şeyh Hamid'in fıkha dair telif ettiği eserlerden birisi "*Er-Risaletu'l-Vehbiyye fi Süneni's-Salati'r-Rubaiyye*" adlı eseridir.

Allah hamd olsun bu eserini buldum. Medine-i Münevvere'de ikamet eden öğretmen Hüseyin Haydar tarafından bu eser tahkik edilmiş, Yemen San'a Üniversitesine Tez olarak takdim edilmiştir. Adı geçen araştırmacı bu eserle Yüksek lisans diploması almıştır. Eser, Beyrut'ta 2012 yılında basılmıştır.

Akaid'e dair "*Er-Risaletu'z-Zehbiyye fi akaidi ehli's-Sünneti ve'l-Cemaati'l-Muhammediyye*" ismi ile çok önemli bir eser daha yazmıştır.

⁴⁰ Muhammed Ali el-Hamidî, *Feydü'l-melik el-vâhid*, s. 261-263; Muhammed Ali el-Hamidî, *Cevahir el-yakutiyye*, s. 37-38.

Bu eseri torunu Şeyh Muhammed Ali tarafından “*Cevhertu'l-Yakutiye Şerh risaleti'z-Zehbiyye*” ismiyle Şerh edilmiştir. Bu şerh 1150 sahife olarak iki cilt halinde henüz yazma olarak şahsi kütüphanemizde bulunmaktadır. Kelam ilmine dair oldukça önemli bir eserdir.

Şeyh Hamid'in bu eseri Prof. Dr. “İbrahim Coşkun tarafından Siirt âlimleri sempozyumunda tebliğ olarak takdim edilmiştir.

Beyzavi Tefsirine önemli bir hâşiye yazmıştır. Bu eserini bulamadık.

İbnu Hacer'in “*Nuhbetu'l-Fiker*” kitabına da bir hâşiye yazmıştır.

Mevlana Cami'nin “*El-Fevaid ed-Diyaiyye*” adlı *Kâfiye* Şerhine önemli bir hâşiye yazmıştır.

Siirt'te henüz talebe iken “*Hallu'l-Meakid*” kitabına da bir hâşiye yazmıştır.

Ayrıca “*Delailu'l-hayrât*”ı Şerh etmiştir. İbnu Hacer'in Nevevî Şerhi “*Tuhfetu'l-muhtac*” kitabına “*İhya-i Ulumi'd-din*”e, Kuşeyrî'nin “*Risalesi*”ne, “*Tarikatu Muhammediyye*” kitabına hâşiyeler yazdığı gibi Şafii mezhebine dair yazdığı fetvaları “*El-fetava el-Hamidiyye*” adıyla bir araya getirilmiştir.

Şeyh İbrahim'in Telif Ettiği Eserler: ⁴¹

Tasavvufa dair “*Tuhfetu'l-İhsân*” adıyla manzum bir eser kaleme almış, ancak tamamlayamamıştır. Kardeşinin oğlu Şeyh Kemaleddin Efendi onu tamamlamıştır.

İkinci bir eseri “*Zahiretul-Vehbiyye fi Tarikati'n-Nakşebendiyye*” kitabıdır. Bu kitabını yedi bab (bölüm) olarak tasnif etmiştir. Son bölümde pederi Şeyh Hamid'in hal tercemesini anlatmıştır.

Şeyh İbrahim meşhur kaside-i Bürde'yi tahmis etmiştir. Bu eseri bir şah eserdir. “*Eş-Şeceretü'd-Durriyye fi Menakibi's-Sadet'il-Hamidiyye*” kitabını tahkik ederken dipnot olarak bu eserini hal tercemesine ilave ettik.

Yazma olarak bu eserin bir nüshası özel kütüphanemde mevcuttur.

Şeyh Abdullah'ın Telif Ettiği Eserler:

“*Hasenetu'd-Dâreyn fi birri'l-Vâlideyn*” Anne baba hukukuna dairdir. “*Eş-Şeceretü'd-Durriyye fi Menakibi's-Sadet'il-Hamidiyye*” kitabını tahkik ederken dipnot olarak

41 Abdulhalim b. Musa el-Mardini, *eş-Şeceretü'd-dürriyye*, s. 154-181; Muhammed Ali el-Hamidi, *Cevahir el-yakutiyye*, s. 41.

bu eserini hal tercemesine ilave ettik.⁴²

*Delailu'l-Hayrat'*ı şerh etmiştir.

Şeyh Muhammed Alaeddin'in Telif Ettiği Eserler:⁴³

Sadece "*Nüzhetur-Riyad limen arade'l-İttiaz*" ünvanında bir eserini tespit edebildik.

Bu eserin fotokopisi özel kütüphanemde mevcuttur.⁴⁴

Şeyh Abdulhalim'in Telif Ettiği Eserler:⁴⁵

Kaside-i Bürde'yi tahmis etmiş, ayrıca Tasavvufa dair bir eser yazmıştır.

Önemli bir eseri de şudur. Şeyh İsmail Hakkı Bursevî Ruhü'l-Beyân Tefsirinde, Şura suresinin 37 nci ayetinin ﴿وَالَّذِينَ يُحْتَابُونَ كِبَارَ الْأَنْعَامِ وَالْفَوَاحِشَ﴾ tefsirinde yetmiş dört günah saymıştır.⁴⁶ Şeyh Abdul-Halim Efendi bunu otuz beş beyitle nazmederek anlatmıştır.

Bu eserin fotokopisi özel kütüphanemde mevcuttur.

Eserlerinden birisi de "*Elfiyye*" adını taşıyan divanıdır. Bin beyitlik bu manzum eser baş tarafı Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem'in ve sadatı sufiyye'nin medhiyeleri hakkındadır. Eser hece harflerine göre tertib edilmiştir.

Başkavak (Ahmediyye) köyümüzde kendisinin yazdığı Kur'an-ı Kerim vardır.

Şeyh Abdulhalim'in oğlu Tınat Medresesi'nin müderrisi Şeyh Tahir el-Hamidî *Bürdiyye*'yi tahmis etmiştir. Bu tahmisten orijinal bir nüsha özel kütüphanemizde mevcuttur.

Şeyh Tahir'in büyük oğlu Muhammed Bedreddin'in "*Kaidetun latifetun fi ma'nal-Vadî ve envâ'ihî*" adındaki eseri Nusaybinde Şemseddin Hamidî'nin kitaplığındadır.

42 Abdulhalim b. Musa el-Mardinî, *eş-Şeceretü'd-dürriyye*, s. 200.

43 Muhammed Ali el-Hamidî, *Feydü'l-melik el-vâhid*, s. 43-44.

44 Bu eser Nusaybinde Şemseddin Hamidî'nin kütüphanesindedir.

45 Muhammed Ali el-Hamidî, *Feydü'l-melik el-vâhid*.

46 Şeyh İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhü'l-Beyan*, VIII, 251-252.

Şeyh Abdurrahman'ın Telif Ettiği Eserler: ⁴⁷

Şeyh Abdurrahman'ın elli iki kadar eserini torunu Şeyh Muhammed Ali "Menakib" adlı kitabında zikretmektedir.

Biz şu eserlerine muttali olduk:

"Kitabu Bidayeti's-suûl Şerhu minhaci'l-usûl."

Kadî Beydâvî olarak bilinen Ali b. Ömer'in Usûl-i Fıkha dair yazmış olduğu eserinin muhtasar bir şerhidir.

"Kitabu Sevadi'l-Basar fi Usuli'l-Hadisi ve'l-Eser."

Usul-i Hadise dair bu eser ile "Bidayetü's-suûl" adlı eserleri, Maarif Nezareti'nin 1048 numaralı ruhsatı ile Diyarbakır Valisi Samih Paşa tarafından Beyrutta Matbaatü'l-Edebiyye de 1303 yılında bastırılmıştır. 264 sahifedir. Her iki kitabın baskısı çok kötü ve hatalı olmuştur. On altı sahife dört sütun halinde hata ve savab cetvelinin eklenmesi bu kanaatimizi teyid eder.

"Kitabu Sevadi'l-Basar" tarafımızdan tahkik edilerek İstanbul Erkam Matbaası'nda tekrar basılmıştır.

"en-Nuru'l-Lami ve'l-Feydu'l-Cami."

Bu eseri üç ilmi ihtiva etmektedir. Akaid, Hakaik ve Hikmet (Felsefe) Maarif Nezaretince baskı izni alındığı halde bastırılmamıştır.

Yazma olarak bu eser kütüphanemizde mevcuttur.

İbni Hacer el-Heytemiye nisbet edilen Mevlidi şerhetmiştir.

Yazma olarak bu eser kütüphanemizde mevcuttur.

"Merkel-Menare A'la İsam el-İstiare"

Kendisi daha bir çok eserini zikretmiştir, tebliğimiz uzatmamak için bu kadarla iktifa ediyoruz.

Şeyh Muhammed Ali'nin Telif Ettiği Eserler: ⁴⁸

"Feyzu'l-Meliki'l-Vahid Fi menakbi es-Seyyid eş-Şeyh Hamid"

1190 sahifedir, yazma olarak bu eserin fotokopisi özel kütüphanemizde mevcut-

47 Muhammed Ali el-Hamidi, *Feydü'l-melik el-vâhid*.

48 Muhammed Ali el-Hamidi, *Feydü'l-melik el-vâhid*, s. 1161.

tur.

"el-Cevahir el-Yakutiyye alar-Risaleti'z-Zehebiyye fi Akaidi Ehli's-Sünneti ve'l-Cemaati'l-Muhammediyye"

Akaid ve ilmi kelama dair bu eseri merhum Abdalbaki AYDIN (HAMİDİ)'nin Nusaybindeki özel Kütüphanesinde bulunmaktadır. Kütüphanemizde fotokopi olarak bir nüshası bulunmaktadır. 1150 sahife büyükçe bir eserdir.

"el-Fevaidü'l-Mu'telife Şerh el-Emsiletü'l-Muhtelife"

Soru ve cevap tarzında bir eserdir. Bu eserin tabı için maarif nezaretince ruhsat verilmiş, fakat tab edilmemiştir.

"Fevaidü'l-Hamidiyye fi Muhtasar Müfredat ed-Davudiyye."

Tıp ilmine dair bir eser. Bu eserinde tabı için Maarif Nezartince ruhsat verilmiştir.

Bu kitabın bir nüshası Abdalbaki Aydın'ın özel kütüphanesinde bulunmaktadır.

"Zahiretü'l-İrfan fi Muhtasar Hayati'l-Hayvan"

Bu eser de Zeoloji (Hayvan) ilmine dairedir. Bu eserin de tabı için ruhsat alınmıştır.

"Es'iletu imtihani'l-ahyâr A'le'l-İzhâr."

"Şemsu'n-Nehâr Şerhu'l-İzhâr"

"el-Kavlu'l-Muncî Şerh İsağucî"

"Tuhfetu'r-Rabbânî Şerh Avamilu'l-Curcânî"

"Mevhibetu's-Semedânî Şerh Fethu'r-Rebbânî"

Şeyh Abdulkadir Geylanî'nin vaaz ve nasihata dair eserinin şerhidir.

"Cevheretus'-Semîne Nazm Usuli's-Sitteti'l-Mubîne."

Akaide dair bu eser ezberlenmesinin kolay olması için manzum olarak telif edilmiştir.

"Reyhahanet Zevi'l-fikr fi ma verede Mine'l-âyat ve'l-Ehâdîs fi Fadl ez-Zikr."

Bu eserin bir nüshası özel kütüphanemde bulunmaktadır.

İkinci bir nüshası Diyarbakır İl Kütüphanesi yazmalar bölümündedir. Bu kitaplar halen Konya Bölge Yazmalar Kütüphanesi'ndedir. Bu kütüphaneden CD.sini alma imkanımız oldu. PDF olarak bizde bir nüshası bulunmaktadır.

*Ayrıca "Dürretu'l-Meanî Şerh Akaid et-Teftazânî."
"ed-Dürri'l-Meknûn fi Mietin ve İşrîne İlmin Mine'l-Funûn. "
"Bidayetu'l-İdrak fi İlmi'l-Eflâk." Astronomiye dairdir.
"eş-Şu'le fi İlmi'l-Hendese. "*

"Tenşitu'l-Elbâb fi'l-Ameli bi'r-Rubi' ve'l-Usturlâb. " adlı eserleri vardır.

Şeyh Muhammed Ali *"Menakıb"* kitabında elliden fazla eserinin adını vermektedir. Tebliğimizin hacmi hepisini yazmaya müsait değildir.

b- Halen Bu Medreselerin Kütüphanelerinde Bulunan Yazma Eserler.

Mardin'de Şeyh Hamid'den oğlu Şeyh Abdullah'a, sonra da Şeyh Abdurrahman ve evladına intikal eden Kütüphane:

Şeyh Abdurrahman'ın kütüphanesi olarak Mardin ve civarında büyüklüğü, kitap çokluğu ile meşhur olan bir kütüphane idi. Çünkü İstanbul'a gidip üç defa Sultan Adulhamid hanla görüşen Şeyh Abdurrahman'a isteği üzerine çok kitap hediye edilmişti. Hatta Şeyh Abdurrahman kitapların bakımı ve ciltlerinin tamiri için Mardin'in ana caddesinde bir dükkan vakfetmiştir. Hala vakıf olan o dükkan torunları tarafından kiraya verilmektedir. Ne yazık ki o büyük kütüphane, tedris faaliyetinin sona ermesi ile tarumar olmuştur. Büyüklerimizin anlattıklarına göre 1925ten sonra Arapça olan kitaplara karşı güdülen anlaşılmasız düşmanlık yüzünden kitapların bir kısmı kuyuya atılmış, yazmaların bir kısmının ise ilk ve son sahifeleri yırtılmıştır. Bu sebepten ötürü tahminen binleri ihtiva eden Kütüphanedeki kitaplardan ancak 600 kadar kitap geride kalmıştır. Bu kitaplar bir köşede sandıklarda tutuluyordu. Biz Mardin'de il Müftüsü olarak görev ifa ederken çok istekli ve arzulu olduğumuz halde bu kitaplara muttali olma imkânını elde edemedik. Yıllar sonra aile vakfına ve kütüphaneye mütevellî olan emekli ilköğretim müdürü amcazademiz merhum Hüsamettin Hamidi Beyi bu kitapların Süleymaniye Kütüphanesi'ne verilmesi için ikna ettik. Vakıflar idaresine yazarak kitapların verilmesi için izin istedi. İzin verildiği sırada, o zaman Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi olan, halen Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin Dekanı Muhterem Prof.Dr. Halil Çiçek Beyin önerisi üzerine kitaplar Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne verilmiştir. Kitapların bir listesi bize gönderildi. Ayrıca yazmaların ilk ve son sahifelerinin fotokopileri bize gönderildi. Ne yazık ki yazmaların bir kısmının ilk ve son sahifeleri yırtılmış olduğundan bu kitapların ne olduğu bilinmemektedir. Yazmaların adedi yaklaşık 260 kadardır. Ayınkâf, Başkavak (Ahmediyye), Tınat ve Ğurs medreselerinin kitaplarını da ilave edersek halen Hamidî ailesinin nezdinde takriben 500 kadar yazma bulunmaktadır. Bu kitapların değerlendirilmesi ve ciddi olarak gözden geçirilmesi gerekir düşüncesindeyiz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bu Medreselerde Okuyan ve İcazet Alan Âlimler.⁴⁹

“eş-Şeceretu’l-durriyye fi menakibi’s-Sadeti’l-Hamidiyye” müellifinin beyanı na göre bu medreselerin müessisi olan Seyyid Şeyh Hamid’den seksenden fazla kişi icazet almıştır. icazet alan âlimlerin bazıları şunlardır:

Büyük oğlu Şeyh İbrahim.

İkinici oğlu Şeyh Abdullah.

Üçüncü Oğlu Şeyh Muhammed Alaeddin.

Dördüncü oğlu Şeyh Abdu’l-Halim.

Beşinci ve en küçük oğlu Şeyh Abdurrahman.

Torunu Şeyh Muhammed Said.

Mardin ve Diyarbakır müftülüğünü deruhte eden Kasım Padişah Müderrisi Ahmed Hilmi Efendi.

Saduddîn Zade Şeyh Muhammed Efendi.

Kasım Padişah Müderrislerinden Hâki Zade Seyyid Ahmed Efendi.

Mardin Eski Müftüsü ve Naibi Allame Haki Zâde Seyyid Muhammed Kemal Efendi.

Mardin Eski Naibi Ömer Şevki Efendi.

Haki Zâde Molla Yusuf ve Mesud Efendi.

Aslen Cizreli Savur Kapı Melik Mahmud Camii’nin Şafii imamı Molla Abdurrahman Efendi.

Deriş köyü İmamı Molla Muhammed Efendi’nin babası Şeyh İsa Efendi.

Şeyh Abdurrahman’ın Teberrüken İcazet Verdiği Bazı Âlimler:⁵⁰

Diyarbakır Valisi Giritli Sırrı Paşa

Diyarbakır Valisi Muhammed Halid Paşa

Diyarbakır Valisi Samih Paşa

İstanbulda iken kendisinden icazet alan devlet ricalinden bazı zevat şunlardır:

Şeyhül-İslâm Seyyid Muhammed Cemaleddin Efendi.

Nakiblerin Nakibi Nakibul-Eşrâf Seyyid Mustafa Tevfik Efendi.

Evkaf Nezareti Teftiş Mahkemesi Hakimi Allame, Fahrîzade Seyyid Hasan Efendi el-Musili

49 Muhammed Ali el-Hamidi, *Cevahir el-yakutiyye*, s. 50; Muhammed Ali el-Hâmidi, *Feydül-melik el-vâhid*, s. 299.

50 Muhammed Ali el-Hamidi, *Cevahir el-yakutiyye*, 50.

Evkaf İdaresi Meclisi Reisi büyük âlim Seyyid Atf Beg

Gazi Osman Nuri Paşa

Hacı Muhammed Ali Paşa

Maarif İdaresi Azası Mahmud Lami Efendi

Maarif Nezareti Teftiş Encümeni Azası Geylanizade Seyyid Seyfeddin Efendi.

Mabeyn Başkâtibi Süreyya Paşa

Siverek Müftüsü Seyyid Zulfikar Efendi.

Haleb Müftüsü ZeytuniZade büyük âlim Ahmed Efendi

Haleb müderrislerinden Şeyhy Mustafa Efendi

Selçuk Müftüsü Şeyh Müslim Efendi

Erzurumda mukim Karşlı Şeyh Arslan b.Arif Efendi

Selah köyü İmamı Molla İbrahim Efendi

Şeyh Muhammed, Ali Şeyh Abdurrahman'dan icazet alan elli beş kadar âlimin adını tespit etmiştir. Bunların arasında Diyarbakır valileri, Mardin mutasarrıfları, Mardin ve civarındaki cami imam-hatib ve müderrislerin adları vardır.

Bizzat Kendisinden Okuyup Aklî ve Nakli İlimlerde İcazet Alan Âlimler.⁵¹

Büyük oğlu Şeyh Muhammed Ali

Ağabeyi Şeyh Abdullah'ın oğlu Şeyh Muhammed Said Efendi

Hâkizade Yusuf Ziyaeddin Efendi

Abdullah Sırrı Efendi

Rüşdiye Muallimi Davud Nail Efendi

Nusaybin Kazası Naibi Şeyh Ahmed Efendizade Seyyid Süleyman Salim Efendi

Mardin esbak Mutasarrıfı Said Paşa el-Âmidî

Şube Memuru Sırrı Efendi

Hamziyye'den Hacı Mahmud ağanın oğulları Şakir, Salim ve Muhammed Şerif kardeşler

Molla Muhammed b.Ömer el-Mişkinî el-Ğursî

Büyük âlim Şeyh Ahmed es-Surgıcı

Askeriyede Tabur İmamı Mahmud Efendi

Zimmî Abdu'l-Ahad Efendi

51 Muhammed Ali el-Hamidî, *Feydü'l-melik el-vâhid*, s. 691-711.

Zimmî Hannâ Efendi

Zeynîzâde Mahmud Efendi Mardin Müftüsünün kardeşi ve Şer'i mahkeme'nin kâtibi

Bidaye mahkemesinin kâtibi Şeyhzade Yusuf Efendi

Bu zatın kardeşi nüfus dairesinde birinci kâtib Rağıb Efendi.

“eş-Şeceretu'd-Durriyye fi Menakibi's-Sadeti'l-Hamidiyye” müellifi Nüfus dairesinde kâtib Sufi ailesinden Şeyhmus Efendi'nin oğlu Abdulhalîm Efendi.

Şeyh Abdurrahman Efendi'den okuyanların adlarını yazmak mümkün olmadığı için ancak icazet alanların adını yazdık.

Mardin ve civarından, Cezire, Şirvan ve uzak yerlerden medresesinde okuyan talebelerin adlarını burada yazmamız mümkün değildir.

Ayınkâf Medresesi'nde Şeyh İbrahim ve Müderrislerinden Okuyan ve İcazet Alan Âlimler:

Takriben elli sene Ayınkâf medresesinde talebe okutan Şeyh İbrahim'den okuyan ve icazet alanları tespit edemedik. Ancak zamanımızın tanınmış âlimi, Molla Halil Günenç Efendi'nin icazet aldığı Molla Abdullatîf Efendi'nin babası meşhur âlim Molla İbrahim'in Ayınkâf'ta Şeyh İbrahim'in müderrisi olduğu hala hafızalardadır. Muhtemelen Ayınkâf'lı olan Molla İbrahim Efendi Şeyh İbrahim'den okumuştur. Bölgemizde Molla Ubeydullah-ı Muhacir olarak bilinen ve Rus harbinde memleketinden hicret eden büyük âlim de bir ara Ayınkâf medresesinde müderrislik yapmıştır.

Dara Medresesi'nde Şeyh Muhammed Said'ten Okuyan ve İcazet Alan Âlimler:

Dara medresesinde bir çok talebe okumuş, kimisi icazet almadan ayrılmış veya başka bir âlime giderek ondan icazet almıştır. Misal olarak merhum Şeyh Ahmed Haznevi, Dara'da Şeyh Muhammed Said'ten epeyce okumuş, sonra bu medreseden ayrılarak Silvanda mukim bölgemizin en meşhur âlimlerinden küçük Molla Hüseyin Efendi'den icazet almıştır.

Şeyh Said'in “eş-Şeceretu'd-durriyye fi menakibi's-Sadeti'l-Hamidiyye” kitabın da Çeçen asıllı Musa Kazım Efendinin icazet alma merasiminde yapmış olduğu konuşmanın tam metni mevcuttur. Oldukça edebi bir dille bu konuşmayı kaleme almıştır.

Verdiği icazetlere misal olarak, Batmanda vefat eden ve bölgemizde hayli meşhur olan Arnaslı Seyyid Şeyh Fahreddin Efendinin babasına Şeyh Muhammed Said

tarafından verilen icazeti arz ediyoruz.

Şeyh Muhammed Said'in Seyyid Molla Abdullah b. Seyyid Süleyman el-Ar-nasî'ye verdiği icazetin silsilesi:

Şeyh Muhammed Said

Ahmed Hilmi Efendi b. el-Hac Yusuf el-Âmidî (Mardin, Diyarbakır Müftüsü)

Seyyid Hasib Efendi, Arabzade olarak meşhur olmuş (Diyarbakır Müftüsü)

Seyyid Hüseyin b. Seyyid Musa el-Âmidî

Abdurrahman b. İbrahim el-Harputî (İstanbulda müderris)

Abdurrahim b. Yusuf el-Alevî (İstanbulda müderris)

Muhammed b. Yusuf el-Alevî Abdurrahim'in ağabeyi (İstanbulda müderris)

Muhammed b. Ahmed el-Güzelhisarî Emirzade olarak meşhurdur.

Muhammed Müfid b. Ali En-Nisabûrî

Seyyid Abdurrahman er-Rûmî b. Şeyh eş-Şehîd Abdullah

Aynı zaman bu zat Kayseri Müftüsü Ali en-Nisabûrî'den de icazet almıştı.

Ali en-Nisaburî

Receb el-Kayserî el-Âmidî

İbrahim el-Karamânî

Süleyman eş-Şirvânî

Yahya Beg et-Tebrîzî

Habibullah Mirza Can eş-Şirâzî

Mahmud eş-Şirâzî

Celalu'd-Dîn es-Siddîki ed-Devânî

Es'ad ed-Devânî-Mazharuddin el-Kâzerûnî

Seyyid Şerif el-Cürcânî

Mübarek Şah

Kutbuddin er-Razî

Allametu'ş-Şirâzî

Kâtib el-Kazvînî

Fahrudin er-Râzî

Muhammed el-Ğazalî

Abdu'l-Melik b. Abdullah b. Yusuf el-Cüveynî

Cevaynî'nin silsilesi kitaplarda mevcuttur.

İbrahim el-Harputî'nin bir silsilesi de şöyledir:

İbrahim el-Harputî

Muhammed b.Ahmed el-Merğînânî

Ahmed b. Hasan el-Ürgübî el-Amasî

Ebu Said Muhammed el-Hadimî

Babası Şeyh Mustafa el-Hadimî

Muhammed et-Tarsûsî

İmam Buhari Muhammed b. İsmail el-Buhârî'ye kadar muttasıl senedi

Başkavak (Ahmediyye) Medresesi'nde Şeyh Abdulhalim, Şeyh Kemaleddin, Şeyh Seyfeddin Şeyh Arif ve Şeyh Afif'den Okuyan ve İcazet Alan Âlimler:

Şeyh Muhammed Alaeddin'in oğlu Şeyh Kemaleddin Efendi.

İkinci oğlu Şeyh Tahir Efendi.

En küçük oğlu Şeyh Seyfeddin Efendi.

Molla Ahmed Tizyânî,

Şeyh Abdurrezzâk Pirmirî,

Şeyh Muhammed Arabkendî,

Şeyh Arif,

Şeyh Afif.

Suriye Deyrizor Müftüsü Şeyh Kutbuddîn Hamidi.

Deriş İmamı Molla Muhammed Efendinin biraderi Molla Abdulkerim efendi.

Kardeşleri Mola Abdurrahim Efendi.

Molla Said,

Molla Abdu'l-Vahhab, Molla Selim, Molla Abdusselâm kardeşler.

Molla Abdu'l-Vahhab Bernişti,

Molla Hamza İsapınarî,

Molla Camisab,

Molla Muhammed Zahid Hazroyi

Molla Abdullah Babinnîrî,

Molla Muhammed Zivingî,

Molla Abdullah Tizyânî,

Molla Ali Tizyânî

Molla Abdulkerim Tizyânî
 Molla Ahmed Silîvanî,
 Molla Muhammed Nuh Barafî,
 Molla Abdurrahman Şeyhanî.
 Molla Ubeydullah
 Molla Sirac
 Molla Muhammed Emin Hillânî
 Molla Abdulcelil el-Bakustânî
 Molla Ahmed Darevî

Tınat Medrsesesi'nde Okuyan ve İcazet Alan Âlimler:

Maalesef bu medreseye dair bu konuda bilgi edinemedik. Sadece Şeyh Tahir'in büyük oğlu Muhammed Bedreddin'in babasından okuyup icazet aldığını tespit ettik.

Ğurs Medresesi'nde Şeyh Muhammed Ali'den Okuyan ve İcazet Alan Âlimler:⁵²

Molla Said eş-Şebî. Nahiv ve Usul okumuştur.
 Molla Süleyman el-Ğarzî. Nahiv ve Mantık okumuştur.
 Molla Ahmed ez-Zerukî el-Ğarzî. Nahiv ve Adâb okumuştur.
 Fakîh Şeyh Şemsuddîn.

Şeyh Hüseyin el-Halidî, Şeyh Muhammed Ali'den Şerhu'l-Muğnî, Hall, Gorânî'nin Enmuzec hâşiyesi, Sa'dud-Dîn'in Arabî hâşiyesi, Netaicu'l-Efkâr, Molla Cami olarak bilinen Kafiye Şerhi el-Fevâid ed-Diyaiyye okumuştur.

Molla Derviş el-Cezerî, Molla Camiye kadar okumuş.
 Molla Muhammed Emîn el-Cezerî, Molla camiye kadar okumuş.
 Molla Abdu'l-Kerîm el-Cezerî Nahiv ve Mantık okumuş.
 Molla Abdu'l-Halîm el-Cezerî sarf ve nahiv okumuş.
 Molla Yusuf el-Cezini, ve kardeşi Molla Necim Sarf ve Nahiv okumuşlar.
 Molla İbrahim eş-Şebî, Sarf Nahiv, Mantık ve Beyan okumuş.
 Molla Feyzullah el-Cezerî Nahiv ve Fıkıh okumuş.
 Molla Mahmud Nahiv okumuş.

52 Muhammed Ali el-Hamidî, *Feydü'l-melik el-vâhid*, s. 1169-1178.

Molla Ramazan el-Ġarzî Sarf Nahiv ve Fıkıh okumuş.

Selah Köyü İmamı Molla İbrahim'in oğlu Molla Salih Sarf ve Fıkıh okumuş.

Hacı Hüseyin el-Ġursî'nin oğlu Ferhan efendi Sarf, Mantık, Akaid biraz da Hanefî Fıkıh okumuş.

Muhammed Hıdır'ın oğlu Molla Osman el-Ġursî Fıkıh ve Akaid okumuş

Golli Köyünün İmamı Seyyid Tahir Fıkıh ve Akaid okumuş.

Molla Abbas'ın oğlu Talate Köyünün İmamı Molla Abdul-Hamid el-Omerî Sarf Nahiv ve Fıkıh okumuş.

Hüseyin Surgıcı et-Tizyanî'nin oğlu Molla Abdurrahman ve kardeşi Molla Davud Sarf Nahiv ve Fıkıh okumuşlar.

Sofi İbrahim eş-Şebî'nin oğlu Molla Mahmud Sarf Nahiv ve Fıkıh okumuş.

Molla Halil el-Hisari Fıkıh ve akaid okumuş.

Fekih Molla Ömer Fıkıh ve Akaid okumuş.

Şab Köyü İmamı Molla İbrahim Fıkıh ve Akaid okumuş.

Ali el-Biriki eş-Şeyhani Sarf ve Nahiv okumuş.

Molla Yasin el-Hisari Akaid okumuş.

Salih Zeki el-Hâmidî (oğlu) Fıkıh, Akaid Sarf ve Nahiv okumuş.

Salih Zeki el-Hamidi Kızıltepe Müftüsüdür. 1925'te müftü olduğundan sürgünden kurtulmuştur. Âlim olan bu zat aynı zamanda şair ve edebiyatçıdır. Ahmed Hamdi Akseki Diyanet İşleri Başkanı olunca onu tebrik için her mısraın baş tarafının ilk harfi onun adını ihtiva eden akrostiş tarzında şiirle tebrikname göndermiştir. O şiir, İslami Edebiyat dergisinde neşredildi.

Sonuç

1260/1840 yılında Mardin'e yerleşmekle başlayan tedris ve irşad faaliyeti takriben 1980 yılına kadar devam etmiştir. Zikrettiğimiz bu medreselerin bazılarının faaliyeti daha erken sona ermişken bazıları daha uzun yaşamıştır. Yaklaşık 120 sene devam eden bu eğitim kurumlarında binlerce kişi okumuş ve bir çok âlim bu medreselerden yetişmiştir.

Doğu ve güneydoğudaki medreselerin bir eksiği, bu mübarek medreselerde okuyan talebelere dair hiçbir kaydın bulunmamasıdır. İnsan şunu düşünmekten kendini alamıyor: Keşke bu medreselerde okuyan talebelerin adını kayda geçiren her medresenin bir defteri olsaydı. O zaman bu medreselerde okuyanların isimlerini öğrenme imkanımız olurdu. Muhaddislerin hayatına baktığımızda, hadis öğ-

renmek için hadis talşbinin gezdiği yerlerde hangi muhaddis'ten hadis aldıklarını kayd etmekle kalmadıklarını aynı zamanda ders arkadaşlarının da adını yazdıklarını müşahade etmekteyiz.

Hadis âlimleri bu kayıtlara dakik olarak yer vermişlerdir. Hatta ders aldığı hocalarının adını verdikten sonra kendisinden hadis alan talebelerinin adını da öğreniyoruz. Çünkü bu bilgi ile hadisin senesinde kopukluk olup olmadığını öğrenebiliyoruz.

Hamidi ailesi olarak mükemmel olmasada yazılı olarak hayli bilgi bulma imkânımız oldu. Özellikle kaynak gösterdiğimiz Muhammed Ali el-Hamidî'nin "*Feydü'l-melik el-vâhid fi menakibi es-Seyyid Şeyh Hâmid*" adlı eseri 1200 sahife hacminde iki cilt olarak müellif hatırı ile elimizde oluşu bizim için büyük bir kültürel servet oldu.

Günümüzde yeniden yeşeren bu eğitim kurumlarının bu hususu nazarı itibare olarak okuyan telebelerin isimlerini, hatta kısa hal tercemelerini yazmanın ve muhafaza etmenin, gelecek nesiller için çok fayadalı olacağını düşünüyoruz.

Şunu cesaretle söyleyebiliriz. Bu zaman zarfında Mardin ve civar vilayetlerinde hangi hocayı ele alsanız, muhakkak ya kendisi veya hocası yahut hocasının hocası Hamidiyye medreselerinde ya okumuş veya icazet almıştır.

Bu eğitim kurumlarının münkariz olmasının siyasi ve sosyolojik bir çok sebebi vardır. Burada bunu anlatmamız mümkün değildir.

Bu kurumların çağımızın ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte yeniden filizlenmesinin temennisindeyiz.

Ayınkâf beldesinde Şeyh Fethullah Efendinin torunu Abdullah Hamidi hayırlı bir adım atarak, dört katlı bir Kur'an-ı Kerim kursu binasını inşa ettirmiştir. İçinin dolmasını Allah'tan niyaz ediyoruz.

Tevfik Allah'tandır.

Kaynakça

Abdülhalim b. Musa el-Mardînî, *eş-Şeceretu'd-durriyye fi menakibi's-Sadeti'l-Hamidiyye*: İlk baskısı 1329/1911 yılında Kunaytra-Golan matbaasında (220 sh.) küçük boy olarak basılmış olup bir nüshası Ankara İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde mevcuttur; ikinci baskısı Dr. Muhammed Sadık Aydın el-Hâmîdî'nin tahkikiyle 1413/1993 yılında İstanbul Cantaş matbaasında; üçüncü baskısı 2002 yılında Erkam matbaasında gerçekleştirilmiştir.

Ali Abdulkerim Âl Şerefeddin, *el-Ağsan fi neseb el-Adnân ve'l-Kahtân*, 2001 [Taif el-Hârisi Matbaası].

Arif Ahmed Abdu'l-Ğanî, *el-Cevheru's-şeffâf fi ensâb es-Sadeti'l-Eşrâf*, Dâr Kinân, Şam 1997.

Muhammed Ali el-Hâmîdî, *el-Cevahiri'lyYakutiyye ala'r-Risaleti'z-Zehbiyye fi akaidi Ehli's-Sünneti ve'l-Cemaati'l-Muhammediyye*: Henüz yazma olup Nusaybin'de merhum Abdalbaki Aydın'ın özel kütüphanesindedir. Fotokopi olarak kütüphanemizde bir nüshası bulunmaktadır.

Muhammed Ali el-Hâmîdî, *Feydü'l-melik el-vâhid fi menakibi es-Seyyid Şeyh Hâmîd*: Henüz yazma olup Nusaybin'de merhum Abdalbaki Aydın'ın özel kütüphanesindedir. Fotokopi olarak kütüphanemizde bir nüshası bulunmaktadır.

Muhammet Sadık Hamidi, *Mardînî Seyyid Şeyh Hamid Evlad ve Torunları*, Erkam Matbaası, İstanbul 2002.

Şeyh İbrahim el-Hâmîdî, *ez-Zahiretü'l-vehbiyye fi't-Tarikat en-Nakşibendiyye*: Kütüphanemizde yazma olarak bir nüshası bulunan eserin ikinci bir nüshası Ayınkâf Abdullah Hamidî'nin kütüphanesindedir.